

CAPUT XVII.

Solvitur argumentum quintum.

Ad Quintum de serpente æneo contracto ab Ezechias; respondet non mirum esse, si id Ezechias fecerit. Hebrei enim, illi adolebant incensum, ut Deo; nam etiam adolebant incensum non sif necessario sacrificium, cum videamus in Ecclesia etiam non sacerdotes incensum offerre, idque non solum Deo, sed etiam populo: tamen in lege veteri non licet, nisi sacerdoti adolere incensum, et proinde sacrificium videtur tunc fuisse: vide III Regum XII. et II Paral. XXVI.

Præterea Hebrei oblitæ significationis, propter quam serpentem exererat Moses, honorabant illum propter materiam, quomodo cæstra idola, hoc est, putabant beneficia sanitatum ab ipso serpente æneo profecta. Id enim indicare voluit Ezechias appellando serpentem ἥψις id est, anulum, ubi diminutum ponitur per contemptum; vel, ut alii legunt, ἥψις id est, aës eorum.

CAPUT XVIII.

Solvitur argumentum Sextum.

Ad Sextum argumentum Calvinus, sumptum ab experientia, quia Catholici magis frequentant unam imaginem, quam aliam ejusdem rei; et quia precatur ad imagines accedunt; et quia peregrinantur ad imagines remotas, cum habeant domi pulchritudines. Ex quibus illi colligit, nos credere in imaginibus inesse divinitatem.

Respondeo, unam imaginem magis frequentari, quam aliam, propter varias causas. Prima, quia Deus per unam operatur miracula, et non per aliam; quæ etiam causa est, cur magis frequentemus precibus unum Sanctum, quam alium. Cur autem Deus hoc faciat, non est nostrum discutere.

Secunda causa est, quia quedam imagines pictæ sunt, a sanctis viris, ut Luca, Nicodemus et aliis, aliae a profanis. Certe autem

peculiarem devotionem merentur imagines, quæ non solum sunt sanctæ propter significationem, sed etiam propter artificem. In quo genere excellebat imago Edessena, quæ ab ipso Christo facta credebat: ne non imago S. Stephani, quæ ab Angelo formata et allata fuisse putatur, de qua Evodius lib. II. de miraculis.

Tertia causa est, quia aliqua magis existant ad pietatem, quam aliae, cum sint magis pie, et religiose etc. Porro precaturi ad imagines accedimus, non ut invocemus imaginem, sed ut memoriam ejus, quem orare volumus, nobis imago refriceret. Peregrinationes ad imagines rariores sunt in Ecclesia; ordinarie enim peregrinationes ad reliquias, et loca Sancta fieri solent, ut ad sepulchrum Domini, ad limina Apostolorum, ad S. Jacobum, ad domum Virginis Lauretanæ etc. si qui famen peregrinantur ad imagines, illæ tria spectant, quæ diximus.

CAPUT XIX.

Solvitur argumentum septimum.

Ad Septimum argumentum, ad primam rationem, quod imago non sit capax honoris, cum sit res inanima, et sensus, ac rationis expers. Respondeo, inde solum probari, imaginem non esse honoris capacem propter se, et ideo imagines non honorari absolute, sed relative ad prototypum.

Ad Secundam dico, imaginem esse sanctam propter duo. Primo, propter significationem, et representationem rei sanctæ: et hoc modo qualibet imago Christi, vel Sanctorum etiam in officina existens, potest honoriari.

Secundo, propter Ecclesiæ institutionem. Nam quemadmodum calices, et vestes, et ipsi homines eo ipso sunt sacri, quod dedicant cultui divino, et separantur a profano usu; ita etiam imagines sunt sacrae, cum ponuntur ad Ecclesia in templis, vel aliis, locis sacris, non ut pascant oculos curiosorum, sed ut excitemur memoriam et amorem Sanctorum, et serviant cultui rerum sacrarum, in cuius rei signum solent aliquando imagines benedici, et precibus sacerdotibus quodammodo sacrae, antequam in templo collocentur.

CAPUT XX.

Ad Tertium dico. Primo, hominem ut imaginem Dei esse dignam veneratione, ut supra ostendimus ex Cyrillo cœchesi 12. et Augustino epist. 203. Dico Secundo cum Thoma Waldensi tom. III. de sacramentalibus tit. 49. cap. 154. hominem non proponi ab Ecclesia colendum ut imaginem Dei, quia periculum esset, ne homo propter se coli putaretur; nam etiam propter se homo capax est honoris.

CAPUT XX.

Proponitur quæstio: Quo genere cultus imagines sint honoranda.

Venio nunc ad postremam quæstionem, quo genere videlicet cultus dignæ sint imagines. Tres sunt sententiae.

Prima, quod imago non sit ullo modo in se colenda, sed solum coram imagine colendum exemplar: ita quidam, quos refert et refellit Catharinus. Idem videtur sensisse Alexander, III part. quast. 30. art. ult. nec non Durandus lib. III. sent. dist. 9. quast.

2. et Alphonsus a Castro verbo, Imago. Fundamentum hujus sententiae est, quia secundum Basilii sententiam in VII. Synodo saepius repetitum, honor imaginis transit ad exemplar: non ergo inquit hi Doctores, in imaginem terminatur: proinde ipsa imago non est quae honoratur, sed solum per illum, et in illa honoratur exemplar. Et confirmatur ex versibus, qui dicuntur compotiti tempore VII. Synodi, quique visuntur Venetiis in æde aurea antiquissimo opere incisa, et referuntur a Sabellio lib. VIII. Enneadis 8.

Nam Deus est quod imago doceat, sed non Deus [ipsa:] Hanc videoas, sed mente colas quod cernis in ipsa.

Quod autem dicitur de imagine Christi Dei, dici etiam posset de imaginibus Sanctorum, nimis; Nam Petrus est quod imago doceat, sed non Petrus ipsa etc.

Secunda opinio est, quod idem honor debatur imagini et exemplari, et proinde Christi imago sit adoranda cultu latræ, B. Mariae cultu hyperduliae, Sanctorum aliquo-

rum cultu dulie. Ita Alexander, III par. quast. XXX. art. ult. B. Thom. III. part. quast. XXV. art. 3. et ibidem Cajetanus, B. Bonaventura, Marsilius, Almain, Carthusianus, Capreolus, et alii in III. distint. 9. idem etiam habet Henricus quodlib. 10. quast. 6. quamvis addat, nullam imaginem adorandum esse latria; nam ipse putat quidem eundem esse honorem imaginis, et exemplaris, sed simul docet, imaginem Christi non esse imaginem Christi, ut Christus Deus, sed ut homo est.

Fundamenta horum auctorum haec sunt. Primo, quia Ecclesia canit de cruce: «O crux ave spes unica, auge piis justitiam, reisque doma veniam.»

Secundo, quia honor imaginis transit ad exemplar ex Basilio, igitur idem est honor imaginis et exemplaris; quare, si exemplar colitur latria, et imago.

Tertio, ex Ambrosio, qui libro de incarnationis Dominicæ Sacramento cap. 7. ait, eadem adoratione coli divinitatem Christi, et ejus crucem: «Num, inquit, cum in Christo imaginem Dei, et crucem adoramus, dividimus eum?»

Quarto, ex Hieronymo epistola de obitu Pauli: «Prostrata, inquit, ante crucem, quasi pendente Dominum cerneret, adorabat.» Sed Dominum pendente adorasset latria, igitur et ipsam crucem latræ cultu adorabat.

Quinto, ex Aristotele, qui libro de memoria, et reminiscencia dicit, eundem esse motum in imaginem, ut imago est, et in ipsum exemplar.

Sexto, mensura adorationis uniuscujusque rei est ratio, sive excellentia, propter quam adoratur; sed ratio, cur adoratur imago, non est alia, quam excellentia exemplaris, ergo idem omnino debetur honor imaginis, qui debetur exemplari.

Septimo, qui imaginem Regis afficit contumelia, habetur reus latae majestatis, ac si ipsum Regem contumeliam affecisset, eadem igitur ratio est imaginis, et exemplaris quod attinet ad honorem, et contumeliam.

Tertia opinio versatur in medio, estque eorum, qui dicunt, ipsas imagines in se, et proprie honorari debere, sed honore minori, quam ipsum exemplar, et proinde nullam imaginem adorandum esse cultu latræ. Ita Martinus Peresius in libro de traditionibus, tractatu de imaginibus, item Ambrosius Caetharinus in tractatu de imaginibus. Nico-

Iaus Sanderus lib. II. cap. ult. de imaginibus. Idem videtur sensisse Gabriel, qui in III. dist. 9. quæst. unica, et in canonem Missæ lect. 49, ait, imaginem adorari eadem adoratione cum exemplari, non tamen univoce, sed analogice. Hoc enim est dicere, coli imagines cultu inferiore, quam ipsum exemplar.

Pro solutione questionis, et opinionum conciliatione, notandæ sunt tres distinctiones. Id enim, quod honoratur, potest honorari per se, vel per accidens: propter se, vel propter aliud: proprie vel improprie. Per se honoratur suppositum, in quo inest ratio venerationis; per accidens id, quod est conjunctum rei, quæ adoratur, nec est ipsa ratio adorationis: ut cum honoratur Rex, per se honoratur homo ille, qui est Rex, per accidens honoratur purpura, et reliqua illi adjuncta, et accidentia omnia ejus, excepta regia dignitate, quæ licet non sit id, quod honoratur, est tamen id, quo homo ille honoratur. Itaque persona honoratur per se, ut qua; regia dignitas honoratur per se, ut qua; reliqua honorantur per accidens.

Secunda distinctio, potest aliquid honorari propter se, vel propter aliud. Id honoratur propter se, quod habet in se rationem venerationis, non dependentem aliunde; et hoc modo sola natura rationalis est venerabilis. Propter aliud honoratur id, quod habet quidem in se causam honoris, sed illa causa tota pendet ab alio, et hoc modo signa rerum sacrarum sunt venerabilia; habent enim in se relationem similitudinis, sive representationem rei sacrae, et prouide quamdam excellentiam, sed illa tota pendet ab ipsa re sacra.

Tertia distinctio, potest aliquid honorari proprie, vel improprie. Id proprie dicitur honorari, quod vere ratione sui ipsis honoratur. Improprie dicitur honorari, quod honoratur loco alterius. Legatus Regis aliquando honoratur ut Legatus, et tunc ipse proprie honoratur, licet propter aliud honoretur: aliquando honoratur loco Regis honore proprio Regibus, et tunc ipse improprie honoratur; proprie autem Rex in ipso tunc honoratur. Id clarius apparet quando unus pro alio accipit possessionem aliquam; vel cum fumus celebratur absente corpore, circa statuam, et fuit erga statuam omnia, que circa corpus fuerint, ut cum aliquando teste Sexto Aurel. Victore, Romæ trium-

phavit Trajanus mortuus, et statua ejus pro eo sed sit in curru triumphali. Nec enim potest dici, statuam proprie triumphasse, sed Trajanum a statua representatum.

CAPUT XXI.

Imagines per se et proprie colendas.

Nunc juxta positas distinctiones aliquot sententias rem totam explicabimus. Sit igitur hæc Prima sententia, sive propositio: « Imagines Christi, et Sanctorum venerandæ sunt non solum per accidens, vel improprie, sed etiam per se et proprie, ita ut ipse terminetur venerationem ut in se consideratur, et non solum ut vicem gerunt exemplaris. » Probatur Primo, quia Concilium VII. actor. 7. definit imagines Christi esse venerandas, sed non latræ; vult igitur esse venerandas per se, et proprie aliquo cultu: nam si Concilium solum *ut et* imagines adorari per accidens, vel improprie, ita ut terminus proprius adorationis non esset imago, sed Christus ipse, non dicaret, non debere adorari latræ; Christus enim latræ adoratur, cum sit Deus.

Neque obstat, quod quidam dicunt, imaginem Christi non representare Christum ut Deum, sed Christum ut hominem, et prouide in imagine Christi non posse adorari Christum ut Deum, sed Christum ut hominem: Nam imago Christi ipsum Christum, id est, hypostasim divinam, humana carne vestitam representat: sicut imago cuiuslibet hominis non solum figuram, et colorem, sed etiam personam, et totum ipsum hominem representat. Alioqui Apostoli videntes Christum in carne non debuerint adorare latræ; nec Thomas dicere debuisse: *Dominus meus, et Deus meus.* Nam non videbant Christum ut Deum, sed ut hominem.

Secundo probatur, nam si imago non est veneranda nisi improprie, quia nimis coram illa, vel in illa, aut per illam adoratur exemplar, certe licet simpliciter negare, imagines esse venerandas. Quod enim non dicitur nisi improprie, simpliciter negari potest, ut patet: at Concilium VII. actor. 7. anathema dicit iis, qui negant imagines esse venerandas.

CAPUT XXII.

Tertio, Concilium idem ibidem, definit imagines venerandas eo modo, quo veneramus Evangelia et sacra vasa: Atqui ista honorantur per se et proprie, ut omnes fatentur, nec enim personam alicujus alterius gerunt: igitur et imagines per se proprie venerande sunt.

Quarto, in ipsa imagine vere inest aliquid sacram, nimis similitudo ad rem sacram, et ipsa dedicatio, sive consecratio divino cultui: ergo ipse in se, et non solum ut prototypi vicem gerunt, honore dignae sunt.

Neque objectiones supra adductæ convincent. Ad Primum dico, imagines sive honorentur proprie, sive per se, sive per accidens, semper honorari propter exemplar, et semper honorem eorum transire ad exemplar, sed alii atque alio modo; nam quando imago adoratur improprie, quia videlicet honor in ipsam non terminatur, sed per ipsam in exemplar, tunc immediate, et formaliter honor imaginis transit ad exemplar. At quando imago honoratur per se, et proprie, ita ut in ipsam vere terminetur honor, tunc honor ejus transit ad exemplar non immediate, sed mediate, et quasi consequenter; nam qui honorat imaginem alicujus, sino dubio honorat propter eum, cuius est imago, et prouide honor imaginis vere exhibitus redundat in prototypum. Quemadmodum qui facit eleemosynam pauperi, Christo illam fecisse dicitur, non quod eleemosyna immediate non tendat in pauperem, sed quia qui eleemosynam facit pauperi, propter Christum facit, et Christum honorat in pauperem.

Ad Secundum dico, illi versiculis solum doceri, non deberi imagini eudem honorum, qui debetur exemplari, ut patet ex ratione, que in ipsis versiculis redditur. Quia videlicet imago non est Deus, sed imago Dei. Inde enim sequitur non deberi imagini honorem, qui debetur Deo, sed minorem. Nos autem hic non asserimus, eudem honorum, sed aliquem honorum deberi imaginis. Et fortasse auctores prime opinionis hoc solum dicere voluerunt, nimis honorum proprium exemplaris non posse exhiberi imagini, nisi improprie: de honore autem inferiori nihil dixerunt. Quod si ita est, ab eis non dissentimus.

CAPUT XXII.

Non esse dicendum, imaginibus deberi cultum latræ.

Secunda propositio: «Quantum ad modum loquendi præsentim in concione ad populum, non est dicendum imagines ullam adorari debere latræ, sed e contrario non debere sic adorari. » Probatur Primo. Concilia non affirment, sed simpliciter negant imagines adorari latræ, igitur et nos eodem modo loqui debemus; nam modus loquendi Conciliorum est modus loquendi Ecclesie, et prouide sequendus ab iis, qui nolunt errare. Porro Concilia non asserere, sed negare imagines adorandas esse cultu latræ, probatur; nam in primis nullum est Concilium, quod asserat imaginibus deberi cultum latræ, deinde Concilium Nicenum II. act. 7. clamat imagines adorandas, sed non latræ. Similiter nostro tempore Concilium Senonense c. 44. et Concilium Moguntinum c. 41. dicunt, a concionatoribus debere moneri populum ne imagines adoret; quod sine dubio intelligitur de adoratione latræ. Dicent fortasse: Concilia ista loquuntur de latræ, que exhibetur alicui propter se, non de ea quæ exhibetur alicui propter aliud. At id nihil facit ad rem; hic enim non de sensu, sed de verbis agimus, satis nobis est, in Conciliis simpliciter negari, imaginibus deberi latræ: nos enim modum loquendi Conciliorum sequi dehemos.

Secundo, nullæ sunt exactiores formulæ loquendi in materia fidei, quam ee, quibus utuntur, qui hæresim abjurant: Atqui in VII Synodo act. I. Basilus Ancyranus, et actor. 3. Constantinus Cypræ Episcopus abjurantes hæresim dicunt, se recipere et colere imagines, non tamen latræ.

Tertio, Patres passim dicunt imagines non esse adorandas, ut patet ex Augustino epist. 419. c. 41: « Prohibetur, inquit, coli aliqua in figuris hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago ejuscoli debet, nisi illa, quæ hoc est, quod ipse. » Item ex Gregorio, qui lib. VII. epist. 109. et lib. IX. epist. 9. monet Serenum Episcopum, ut populum instruat, ne imagines adoret, et scepis re-

petit, non debere imagines adorari. At certe loquuntur de adoratione latræ; nam aliqui imagines venerabiles esse non negant. Porro Joan. Damascenus lib. I. et III. Apologet. sapius repetit, imagines honorari debere, sed nullo modo latræ. Adriani Papa I. in epistol. ad Carolum. Magnum can. ult. qua epist. habetur in tomis Conciliorum post Nicenam II. Synodum imperfecta, magis autem integra habetur inter epistolæ Pontificum nuper editas Romæ, multi verbis docet et repetit, imagines esse honorandas cultu, quo honoramus sacras Scripturas, sed non colendas cultu quo colimus Deum. Idem habet Joannes Aurelianensis lib. de cultu imaginum. Cur ergo, queso, non loquimur, ut Patres nostri loquuntur?

Quarto, dicere populo, imaginem Christi, vel crucem adorandum esse latræ cultu, illo ipso, quo adoratur Deus, non caret magno periculo; Nam qui defendunt imagines adorari latræ: coguntur uti subtilissimis distinctionibus, quas vix ipsimet intelligunt, nedum populus imperitus.

Quinto, iste modus loquendi offendit aures Catholicorum, et probet occasionem haereticis liberius blasphemandi.

Sexto, secundum rei veritatem (ut ostendam paulo post) non potest dici, adorari latræ imagines, nisi per accidens, vel improprie; per se autem, et proprie nullo modo. Et præterea illa adoratio per accidens, vel impropria rarissime exerceri solet. Ordinaria enim adoratio est illa, que exhibetur imaginibus externis per se, et proprie. At quod simpliciter dicitur, non intelligitur de eo, quod per accidens, vel improprie, et aliquando convenit rei, sed de eo, quod per se, et proprie, et ut in plurimum convenit, ergo simpliciter loquendo non est affirmandum, sed negandum imagines adorari latræ. Est autem valde credibile S. Thomam, Alexander Alensem, et alios Doctores scholasticos illius temporis non vidisse Nicenam Synodum secundam, neque octavam Synodum Generalem, neque epist. Adriani Papæ I. pro defensione Synodi Nicenæ. Nam hac omnia longo tempore latuerunt, et hoc nostro saculo primum edita sunt, ut vel ex eo cognoscetis, quod in tomis Conciliorum paulo antiquioribus nihil horum extat: et sanctus Thomas, alique scholastici veteres nullam unquam de hac Nicenæ synodo mentionem faciunt.

Videtur autem hæc fuisse mens auctorum secundæ opinionis; nam illi omnes cum ex-

Imagines Christi improprie, vel per accidens posse honorari cultu latræ.

Tertia propositio: « Si de re ipsa agatur, admitti potest, imagines, posse coli improprie, vel per accidens, eodem genere cultus, quo exemplar ipsum colitur. »

Ac primum, quod imago possit coli improprie eo cultu, quo ipsum exemplar, probatur; Nam aliquando imago accipitur pro ipso exemplari, et ea, quæ fierent circa ipsum exemplar, si adesset praesens, flunt circa imaginem, mente tamen defixa in exemplari. Sic concionatores alloquuntur imaginem crucifixi, eique dicunt: tu nos redemisti, tu nos Patri reconciliasti; ista enim non dicuntur imaginis, nec ut lignum est, nec ut imago est, sed ut accipitur loco exemplaris, id est, dicuntur ipsi Christo, cuius tamen imago vicem gerit. Quemadmodum etiam in die Paraseves cum crucifixu paulatin detegitur, et ostenditur, et adorandus proponitur, illa omnia per imaginem ipsi Christo vero exhiberi intelliguntur. Tunc autem proprie nullus honor defertur imaginis, sed soli exemplari: tamen improprie dicti potest ipsa etiam imago honorari.

Quod autem possit imago adorari adoratione ipsius exemplaris, proprie quidem, sed per accidens, probatur; nam aliquando non accipimus imaginem pro exemplari, nec consideramus solam imaginem, vel solum exemplar, sed consideramus exemplar, ut objective relucet in imagine, et ipsum sic representatum, et quasi vestitum, imagine, veneramus: tunc autem necessaria adoramus imaginem eodem cultu, quo ipsum exemplar, sed per accidens; nam qui adorat aliquem, adorat etiam omnia, quæ cum illo conjuncta sunt. Sicut qui adorat regem vestitum, adorat simul regem, et vestes; sed imago concepit eo tempore coniuncta cum exemplari, quod adoratur; igitur etiam ipsa adoratur, per accidens tamen, quia ipsa nec est suppositum quod adoratur, nec ratio adorationis, sed quidam adjunctum.

Videtur autem hæc fuisse mens auctorum secundæ opinionis; nam illi omnes cum ex-

plicant, quomodo imago adoretur eadem adoratione, qua ipsum exemplar, semper deveniunt tandem vel ad impropriam adorationem, vel ad adorationem per accidens. Alexander, et Bonaventura satis clare indicant se loqui de adoratione impropria. Dicunt enim ideo imaginem Christi adorari latræ cultu, quia non tam ipsa, quam Christus in ipsa adoratur.

Porro B. Thomas, et qui eum sequuntur, intelligendi sunt de adoratione per accidens; nam in primis hoc probat argumentatio eorum de unitate motus in imaginem, et in exemplar. Tunc enim est idem motus in imaginem et in exemplar, quando exemplar consideratur ut objective reluet in imagine, ut diximus.

Deinde Capreolus diserte admittit adorationem istam imaginum esse per accidens, quomodo adorant vestes Regis, cum Rex vestitus adoratur. Imo B. Thomas ipse art. 4. ejusdem questionis dicit, ita honorari honore regio imaginem Regis, sicut vestes Regis, certum autem est vestes Regis non honorari regio honore, nisi per accidens.

Denique eodem tendit speculatio Cajetani, cum ille dicit, imaginem Christi adorari latræ, non ratione materie, nec ratione formæ, seu figuræ, sed ratione actualis representationis; non enim vult dicere, representationem illam actualē esse rationem, cur imago adoretur latræ: sed vult dicere, illam representationem esse conditionem, ratione cuius imago concipiatur conjuncta cum exemplari, et proinde per accidens adoratur.

Imagines per se, et proprie non esse colendas eo cultu, quo exemplar ipsum colitur.

Quarta propositio: « Imago per se, et proprie non est adoranda eodem cultu, quo ipsum exemplar, et proinde nulla imago est adoranda cultu latræ per se, et proprie. »

Probatur primo ex Concilio VII. art. 7. ubi legimus imaginem Christi non esse adorandum latræ. Id autem falsum esset, si

imaginæ per se, ac proprie debetur idem cultus, qui debetur exemplari, Christus enim cultu latræ adorandus est.

Dices, Concilium loquitur de adoratione qua exhibetur rei propter se; imago autem adoratur latræ, sed propter aliud. Contra; nam Concilium dicit, imagines non alter adorari, quam adorant liber Evangeliorum et sacra vasa; Quod idem repetit VIII Synodus act. ult. can. 3. At nemo unquam dixit librum Evangeliorum, vel sacra vasa adorari latræ ullo modo.

Secundo probatur ex Augustino, Gregorio, et Damasco, et ex Concilio Semonensi, et Mogontiensi supra citatis, ubi habetur imaginæ non esse colendas cultu divino.

Dices, loquuntur de cultu divino, qui exhibet aliqui propter se. Contra; quia de hoc non poterat esse dubitatio. Concilia autem de his rebus definitum, que in controversiis veniant.

Tertio latræ est cultus proprius Deo, sed nulla imago per se, et proprie est Deus, sive consideretur ratione materie, sive ratione figure, et colorum, sive ratione relationis, ergo per se, et proprie non debetur ulli imaginæ cultus latræ.

Dicet aliquis fortasse, latræ esse cultum proprium Deo, quando exhibetur propter se, non autem quando propter aliud. Contra; nam de essentia vere latræ est exhiberi propter se: latræ enim dicitur summus cultus, qui debetur vero Deo, ut prius principio omnium rerum: Implicat autem contradictionem, exhiberi summum cultum primo principio, et propter aliud; Nam si primo principio, non ergo propter aliud: si propter aliud, non primo principio. Ergo vel imaginæ exhibetur cultus latræ propter se, et hoc est vera idolatria, vel non exhibetur propter se, tum ille non est cultus vere latræ.

Præterea vel ista latræ, quæ exhibetur imaginæ propter aliud, est idem cultus cum eo, qui exhibetur Deo, vel alias minor; si idem, ergo aequæ colitur creatura, atque ipse Deus: quæ certe idolatria est; nam idolatria non solum est, cum adoratur idolum relictio Deo, sed etiam cum adoratur idolum simul cum Deo, Exod. XX: *Deos aureos, et Deos argenteos non facietis mecum* (1). Si est cultus minor, non ergo est latræ. Nam latræ est summus cultus.

(1) Exod. XX, 23.

Quarta ratio, imaginis non convenit cultus internus, nec externus vera latræ; nam internus cultus est apprehensio rei, ut primi principi, et prostratio voluntatis conveniens illi apprehensioni: actus autem externus proprius est sacrificium. Certe autem nec apprehendimus imaginem, ut primum principium, nec illi sacrificium: non igitur illam adoramus cultu latræ.

Quinta ratio, imago, ut imago, opponitur exemplari, et est illo inferior, ergo non potest coli eodem cultu, sed minori; Nam unumquodque honorandum est pro sua dignitate. Certe autem longe maius est, esse Christum, quam esse imaginem Christi.

Sexta ratio, qui colebant imaginem Christi divinis honoribus, inter hereticos numerantur ab Irenæo lib. I. cap. 24. Epiphanius hæresi 27, Augustino hæresi 7, et Damasceno lib. de centum hæresibus in fine: Atque isti cum Christi coherentes, sine dubio imaginem ejus propter ipsum colebant; non igitur licet imagines colere divinis honoribus, id est, cultu latræ, etiam si quis dicat, id se facere propter Deum, vel Christum, non propter imagines; nam hoc ipso, quod eas colit divinis honoribus, convincitur eas colere propter ipsas, non propter Deum, quid ipse verbis dicat.

Accedunt postremo illi antiquissimi versici:

Nam Deus est, quod imago docet, non Deus etc.

Satis enim aperte significant, non deberi cultum Deo debitum.

Ex his ad argumenta proposita facile responderi potest.

Ad primum: « O crux ave spes unica etc. » Respondeo, vel ibi accipi crucem pro ipso Christo crucifixo, ut diximus: vel illam esse prosopopeiam rhetoramicam, qua Ecclesia alloquitur crucem eo modo, quo Moses alloquitur cœlum et terram, cum ait Deuteron. XXXII: *Audite cœli, que loquor etc.* et quando B. Andreas eandem alloquebatur, cum diceret: « Salve crux pretiosa etc. » significamus autem haec prosopopeiam nos desiderare fructum crucis, id est, salvati per meritum Christi, qui in cruce passus est.

Ad secundum dicteret infra in response ad quintum.

Ad tertium dico, Ambrosium per crucem intelligere passionem Christi sive carnem patientem, sicut per imaginem Dei intelligit

divinitatem. Vult enim dicere, unum esse Christum Deum, et crucifixum, et propterea cum adoratur Christus Deus, non separari ab illo humanitatem; et cum adoratur Christus crucifixus, non separari divinitatem.

Ad quartum respondeo, Hieronymum ibi non dicere, a Paula proprie adoratam crucem, sed quod prostrata ante crucem adorabat Christum, quem in cruce representari videbat.

Ad quintum de uno motu in imaginem, et in exemplar, varie dantur solutiones. Resesus respondet, id non esse verum, quod eodem motu feramur in imaginem, et exemplar, cum illa sint opposita, nec possint cognosciri, nisi duabus cognitionibus: Ait etiam nusquam haberi in Aristotele id, quod B. Thomas adducit. At certe Aristoteles lib. de memoria et reminiscencia cap. 2, id aperte dicere videtur: Nam reddere voluntas causam, cur memoria cognoscit absentia, dicit, causam esse, quia in memoria sunt species rerum, quae sunt quasi picturae quadam, et si quidem homo speculetur illa phantasmatu, ut res quædam sunt in se, non cognoscet praeterita, sed rem præsentem cogitatib: At si speculetur eadem phantasmatu, ut imagines sunt, tunc cognoscet praeterita, quorum illæ sunt imagines, quia nimirum non potest cognosci imago ut imago, quin simul cognoscatur res, cuius illa est imago. Nec verum est, quod dicit Pèresius, relativa quia sunt opposita, non posse cognosciri una cognitione; nam ita sunt opposita, ut unum ab altero pendaat, et unum sine altero nec definiri, nec cognosci possit.

Durandum aliter respondet, admittit enim esse unum motum mentis in imaginem, et in exemplar; sed negat propter esse etiam unam adorationem; nam licet mens utrumque simul cognoscat, tamen non dicit, unum esse alterum, sed intelligit esse distincta, et proinde non adorat illa una et eadem adoratione.

Confirmant alii hanc solutionem, quia licet sit unus motus mentis, id est, intellectus in imaginem et exemplar, tamen possunt esse contraria motus voluntatis. Nam qui videt imaginem Christi male depictam, odit imaginem, ut imago est, et tamen diligit Christum: et e contrario, qui videt imaginem Judei pulchre expressam, diligit imaginem, et odit exemplar.

Hæc solutio non satisfacit; nam B. Tho-

mas non dicit, motum in imaginem, ut imago est, esse etiam in exemplar, sed dicit, motum in imaginem, ut imago alterius est, esse etiam in exemplar; et hoc est verum tam de motu intellectus, quam voluntatis. Nam qui amat imaginem Christi, non quia imago est, sed quia imago est Christi, impossible est, quin simul diligat Christum, quandoquidem Christus est ratio, cur diligat imaginem. Qui autem diligit imaginem pulchram Jude, et odit Judam, non diligit imaginem illam ut Judæ, sed ut pulchram imaginem simpliciter, id est, delectatur illa proportione, qua est inter imaginem et exemplar, non curans quale sit exemplar.

Existimo ergo aliter respondendum. Ac primum, admitto esse eundem motum etiam voluntatis in imaginem et exemplar: sed tunc vel exemplar concipiatur et adoratur tamquam principale objectum, vel non, id est, vel concepiatur, et adoro ipsum Christum in imagine objective relutem; vel concepiatur, et adoro imaginem ipsam, ut Christi imaginem, ita ut Christus in obliquu ponatur, non in recto. Si primum, tunc adoratio quidem est latræ, sed fertur in Christum per se, in imaginem solum per accidentem: hoc videntur sibi voluisse Capreolus et Cajetanus. Si secundum, tunc adoratio fertur quidem in imaginem per se, et consequenter in Christum, sed non est adoratio vere latræ, sed longe inferior.

Dices; at Christo convenient adoratio latræ vere, si ergo ista adoratio terminatur etiam ad Christum, erit vere latræ. Respondeo, Christo convenienter veram latræ, quando adoratur ut est in se, non autem quando adoratur ut est in imagine per participationem. Quamadmodum qui honorat famulum Regis, certe honorat ipsum Regem; et tamen longe aliter honorat Regem ipsum in propria persona, quam in famulo suo, ut notum est. Et hinc patet responsio ad secundum: Nam eum honoratur imago, honor eius transit ad prototypum, sed honor ille non est talis, qualis debetur prototypu in se, sed qualis ei debetur, ut ab imagine participatur.

Ad sextum dico eodem modo, rationem cur honoretur imago, esse ipsum exemplar, exemplar famen aliter honorari debere, ut est in se, aliter ut participatur ab imagine.

Ad septimum dico, eum, qui laedit statuam Regis puniri ut reum majestatis, quia vere laesit Regem, sed nego tam graviter

puniri, ac si laesisset Regem. Quod si aliquis aque grayiter puniretur, id fieret, quia constaret non laesisse statuam ut statuam Regis, sed accepisse statuam pro ipso Rege.

Quinta Conclusio: « Cultus qui per se, proprio debetur imaginibus, est cultus quidam imperfectus, qui analogice et reductive pertinet ad speciem ejus cultus, qui debetur exemplari. » Explico; Imaginibus non convenient proprie nec latræ, nec hyperdulia, nec dulia, nee ullus alias eorum, qui tribuuntur natura intelligenti. Non enim est capax res inanima, et rationis expers ejusmodi cultum: sed cultus quidam inferior et varius pro varietate imaginum. Itaque imaginibus Sanctorum non debetur proprie dulia, sed cultus inferior, qui dici potest dulia secundum quid, vel dulia analogice, sive reductive. Similiter imaginibus B. Virginis non debetur hyperdulia simpliciter; sed hyperdulia secundum quid, sive analogice reductiva.

Denique imaginibus Christi non debetur latræ vera, et simpliciter, sed cultus sine comparatione inferior, qui tamen reducitur ad latræ, ut imperfectum ad perfectum. Probatur, sicut se habet imago ad suum exemplar, ita se habet cultus imaginis ad cultum exemplaris, sed imago est ipsum exemplar analogice, et secundum quid; nam homo pictus est homo secundum quid, et analogice, ergo etiam imagini debetur cultus ipsi exemplari debitus, imperfectus, et analogicus.

Præterea, imago reducitur ad speciem exemplaris; nam homo pictus, et equus pictus differunt specie, quia homo verus et equus verus differunt specie: ergo etiam cultus imaginis reducitur ad cultum exemplaris, et forte B. Thomas et B. Bonaventura, et alii hoc solum dicere volerunt, cum dixerunt, eodem cultu coli imaginem et exemplar; ita enim eorum sententiam interpretatur Gabriel: quod si ita est, omnes convenimus.

Ex his habemus etiam, quid sit dicen-

dum de vera cruce Domini, de clavis, spinis, aliisque reliquiis. Sunt enim haec omnia honoranda minore cultu, quam Christus vel Sancti, quorum reliquias sunt, sed tamen tali, qui analogice et reductive pertinet ad speciem culus, quo Christus vel Sancti coluntur: nam reliquia ideo merentur honorem, quia ratione contactos, vel aliquo alio modo habitudinem habent ad eos, quorum sunt reliquiae.

CAPUT XXVI.

De adoratione Crucis.

Etsi Crux Domini partim inter reliquias veneretur, partim inter imagines (nam crux illa vera, in qua Dominus pendit, propter contactum sacri corporis et sanguinis, infer pretiosissimas reliquias habenda est, nec solum ipsa integra, sed etiam particulae ejus; at crux illa eadem, quatenus figuram crucifixi Domini representat, et similiter ceterae crucis illi similes, inter sacras imagines numerantur) tamen quia peculiares errores, et peculiares argumenta de cruce inveniuntur, peculiares etiam de illa disputationem insituendum putavimus.

Fuit igitur heres in primis Claudii Taurinensis, qui præter cæteras imagines crucem Domini excratabatur, teste Jona lib. I. Vixit autem Cladius anno Domini 800. Idem eodem tempore in Oriente docebant Paulitiani, a quodam Paulo sic appellati, teste Euthymio in Panoplia part. II. tit. 21.

Deinde circa annum Domini 4130, extiterunt Petrus Brus, et Henricus, qui similiiter crucem Domini, ejusque cultum oppugnabant, teste Petro Cluniacensi, qui contra eos epistolam prolixam et eruditam illo ipso tempore scripsit ad omnes Episcopos. Carea idem tempus, vel paulo post exstiterunt in Oriente Bogomiles, qui idem iisdem argumentis docabant, teste Euthymio Panopl. par. II. tit. 23.

Non minus postea crucis honorem defestati sunt Wiclefistæ, apud Thomam Waldensem to. III. tit. 20. Calvinus lib. I. Institut. cap. 11. §. 7. Magdeburgens. Centur. IV. cap. 4. col. 302. cap. 6. col. 458 et 459, ubi etiam impudenter mentiuntur, usum

signi crucis seculo IV novum fuisse. Nam Tertullianus lib. de corona militis, meminit signi crucis, cum tamem floruerit seculo II. Sicut etiam Cent. VII. c. 6. col. 191. mentioniuntur, Sergium Papam fuisse auctorem primum, ut crux adoraret, et exoscularetur. Nam Sergius Papa sedidit anno Domini 688. At meminit adorationis et exosculacionis crucis Evagrius lib. IV. cap. 26, qui est centum annis Sergio antiquior. Meminit etiam Hieronymus in epistola ad Marcellum, ut migret Bethlehem.

Argomenta Bogomilium et Petrobrusianorum erant tria. Primum, quia crux dolorem et ignominiam Christo attulit, ergo detestanda est ista, qui Christum diligit.

Secundum, quia stultus et impius judicatur filius, qui patibulum amaret, et honoret, in quo pater ejus suspensus fuisse.

Tertium, quia si oportet adorare omnes cruces quia Christus in cruce pendit; oportebit etiam adorare omnia sepulchra, quia in sepulchro Dominus quievit; et omnia præsepia, quia in præsepi reclinatus fuit; et omnes columnas, lanceas, spongias, flagella etc. «Imo et omnes asinos (inquit Claudio) quia Christus asino vectus fuit.»

Quarto arguit Claudio, hostes Christi gaudebant de passione Domini, de resurrectione dolebant: et contra, amici ejus de passione dolebant, de resurrectione gaudebant, ergo qui crucem honorant, et illam amant, imitantur Christi hostes.

Quinto argumentabantur Wiclefistæ apud Waldensem: si ratione contactus, vel quia instrumentum passionis fuit, crucem adoramus, oportebit etiam adorare labia Judæ, quæ contigerunt os Domini osculando, et manum illius servi, qui Dominum tetigit, cum alapam illi infixi; nam hæc omnia tetigerunt Dominum, et instrumenta passionis fuerunt.

Sexto arguant Centuriatores, superstitionis est characteribus tribuere virtutem; at Papista tribuunt figurae crucis vim pellendi Dæmones, et omnia mala; ergo superstitionis sunt. Quæ objections infra cap. 30. dilenuntur: Antea vero rem explicabimus. Dicemos igitur tria: Primo, de ipsa cruce. Secundo, de crucis imagine. Tertio, de signo crucis transiente.

CAPUT XXVII.

235

CAPUT XXVIII.

De Cruce vera Domini.

Quantum ad primum, antequam veniam ad probationes, notanda sunt aliqua de figura ipsius crucis. Scindum igitur, crucem ex tribus lignis factam esse, quorum unum erat longum, cui corpus adhærebatur, alterum transversum superpositum longo, quibus affigebatur manus, tertium lignum erat infixum in ligne longo, ut in eo pedes crucifixi starent, et clavis figi possent. Id testatur Irenæus lib. II. cap. 42: «Habitus, inquit, id est, figura crucis fines et summitates habet quinque, duas in longitudinem, duas in latitudinem, unam in medio, in qua quiescit, qui clavis affigatur. Item habet Justinus in Dialogo cum Triphono ultra medium.

Utrum autem lignum transversum esset suprapositum ligne longo, ita ut non eminere lignum longum sursum versus, non est certum; nam Beda in quest. in Genes. ubi de victoria Abrahæ loquitur, dicit crucem similem fuisse littera Graeca τ, qualē etiam fuisse olim Hebraicum Thau, docet Hieronymus in c. IX. Ezechielis. At B. Augustinus epist. 120. c. 26. dicit, lignum longum eminuisse supra transversum. Et hoc est probabilius; nam est conformius verbis Irenæi, et verbis Apostoli ad Ephesios c. III. ubi alludens ad figuram crucis, nominat sublimitatem, profundum, longitudinem, et latitudinem. Porro qui dicunt crucem fuisse similem littera Thau, dicunt verum, quia parum differebat.

Quod autem scribit Beda in suis collectaneis et floribus, crucem factam ex quatuor generibus lignorum, ex Cedro, Pino, Cypresso, et Buxo: et quod scribitur in historia scholastica de ligno erato ex probatica piscina etc. non habent veterum testimonia, nee videntur probabilia.

Illi autem non est ignorandum, veteres aliquid addidisse mysterii gratia, quod etiam nunc ex parte servatur. Nam lignum longum producebant sursum versus, et flecentibz ad modum baculi pastoralis, ut referret litteram Graecam P, paulo inferius apponerebant duo ligna transversa ad similitudinem cru-

cis S. Andreæ que referrent litteram Graecam X. ita ut due illæ litteræ per abbreviationem significant Christum; infra illum ponebant lignum transversum, quod vere perficit crucem, et inde pendebat velum expansum: Infra lignum transversum erat lignum longum in similitudinem hastæ; ad infimam partem addebant capulum ad committitatem gestandi. Haec omnia significabant crucem esse vexillum Imperatoris Christi; nam crucem testabatur ipsa figura: Christi nomen indicabant duo litteræ X et P, vexillum, ex velo, hasta, et capulo dignoscabantur. Vide Joannem Pierium Valerianum de signis hieroglyphicis lib. L. et Primarium lib. IV. in Apocalyp., ubi hoc ipsum signum vocat monogramma et signum Christi. Tale fere fuit et labarum Constantini, Nam ut Eusebius refert lib. IX. hist. cap. 9. labarum, quod ante Imperatores geslari solebat et a militibus adorari, Constantinus in formam crucis rededit, sic tamen ut etiam vexillum formam non amitteret.

Desribit autem ipsum labarum Eusebius lib. I. de vita Constantini, ubi dicit, fuisse hastam totam auro circundatam, in cuius summitate posita erat corona pretiosissima, infra eam cornu transversum ad formam crucis, ex quo pendebat velum purpureum auro et gemmis ornatum, ad eius partem infimam visabantur imagines Constantini et filiorum. In ipsa vero basa sub corona erant litteræ nominis Christi.

Jam vero modus crucifigendi communis non erat, ut multi putant, funibus alligando, sed clavis figendo. Pictores vero solent solum Christum depingere clavis affixum, latrones autem, et S. Petrum funibus. Sed non ita est, omnes enim clavis visabantur, imo et omnes crucem suam ferabant, omnesque ante flagellis caedebantur. Vide Plutarchum de tarda numinis vindicta; Marcum Tullium act. 7. in Verrem; Nonium Marcellum verbo Patibulum, qui sic ait: «Deligati ad patibulum circumferuntur, deinde cruci figuruntur.» Macrobius lib. I. Saturn. c. 11. Joseph. lib. VI. de bello Iudaico c. 12. et in vita sua. In lib. de passione S. Andreæ, inquit Proconsul: In ipsa cruce, quam laudas, te fuscigatum affigi præcipiam. Ceterum cum S. Andreas crucifigendus esset, præter modum ordinarium, justus idem Procoetus ut funibus cum in cruce suspenderent, ne clavis affixus citio desiceret. Adde, quod ideo dubitabatur, quenam ex tribus repertis cru-

cibus, esset crux Dominica, quia omnes tres habebant similia foramina, et clavos etc. Vide Ruffinum lib. X. hist. cap. 8.

His ergo prænotatis, ad argumenta veniamus. Ac primum, quod lignum crucis venerabile sit, probatur ratione ex Scripturis despiciuntur. Christum non crucifixum casu, vel invitum, vel propter sua peccata, sed ipsum sponte elegisse crucem, et elegisse ut altare summi sacrificii, qui placaret Deus, ut scalam sibi ipsi ad regnum, instrumentum liberationis generis humani, ac demum ut instrumentum, quo Diabolus viceret, ac de eo triumpharet. Ex quo sequitur, crucem illam veram a Deo mirifice fuisse honoratam, et nobis omnibus amabilis, et venerabilis esse debere.

Quod sponte illam elegere, patet Isaiae cap. LIII : *Oblatus est, quia ipse voluit*, Joan. X. *Ego pono animam meam, nemo tollit eam a me, sed ego pono eam*. In Act. Apostol. cap. II : *Hunc definit consilio, et presencia Dei tradidit interemistis*. Actor III : *Deus, qui prænuntiavit per os omnium Prophetarum, pati Christum suum, implivit sic*. Actor. IV. *Convenierunt vero in civitate ista Herodes, et Pontius Pilatus cum Gentibus, et populus Israel facere, que manus tua et consilium tuum decreuerunt fieri*. (1)

Quod crux fuerit ara summi sacrificii, patet, quia Christus ipse crucifixus est summum sacrificium, in epist. ad Hebre. cap. VII. Unde ad Coloss. I : *Pacificans per sanguinem crucis ejus* (2), id est, per sanguinem ejus in cruce, quasi in altari fusum. Et hoc significavit lapis cunctus et inunctus, et dominus vocatus a Jacob. Gen. XX.

Quod crux scala fuerit Christo ad regnum Joan. XII : *Nunc Princeps hujus mundi ejicitur foras, et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum*. Hoc autem dicebat, *Significans, qua morte esset moriborus*. Ad Philip. II : *Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, propter quod et Deus exaltavit illum etc.* (3).

Quod fuerit instrumentum liberationis, docent plurimæ figure, quas collegit Joannes Damascenus lib. IV. de fide cap. 42. Id enim significavit lignum vite in paradiiso Genes. cap. II. area linea Noe domum ejus salvans Gen. VII. virga Mosis aperiens mare Exod. XIV. lignum aquas dulces reddens

Exod. XV. Sed præcipue serpens æneus exaltatus in deserto. Num XVIII. de quo Dominus Joan. III : *Sicut exaltavit Moyses serpem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis, ut omnis, qui credit in eum, non perireat, sed habeat vitam æternam*. Hinc videlicet Ecclesia secuta Paulum. ad Galat. VI. dicit : *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Jesu Christi, in quo est salus, vita, et resurrectio nostra* (4).

Quod cruce Diabolum vicerit, et de eo triumpharet, patet ex epist. ad Coloss. II : *Chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, tulit de medio, affigens illud cruci, expoliatis principatus et potestates; traduxit palam confidenter, triumphans illos in semetipso*. (5) Origenes hom. 8. in Josue, dicit, in Graecis haberi : triumphans illos in ligno crucis : et licet nunc non habeamus in ligno, sed ἡ ἀντί, id est, in ipso, tamen optime referri potest ad crucem, de qua supra dixerat, ἡ ἀντί, ut refert Theophylactus. Dicit ergo Origenes, in cruce duos sunt, scilicet affixos, Christum visibiliter, sponte γάρ, et ad tempus ; Diabolum autem invisibiliter invitum, et in semipiternum ejus opprobrium ; et hoc probat ex isto loco, ubi Paulus utitur metaphora triumpfi, indicate volens, crucem esse currum triumphalem, in cuius summa parte sedet Christus triumphans, et in parte imatrabitur Diabolus alligatus, et ostentatur quasi in pompa; Id enim significat verbum θεραπεύειν et ἀπομηύειν.

Argumentum secundum sumitur a mysteriis in ipsa cruce significatis. Nam, ut ait Augustinus epist. 120. cap. 26 : « Qui mortuus est, quia voluit; etiam mortuus est, quando voluit, nec sine causa crucem positi, quam aliud instrumentum mortis elegit. » Quid autem crux mystica significet docent Ireneus lib. V. Greg. Nyssenus orat. I. de resurrectione; Augustinus in epist. 119. et 120. Hieronymus et Theophylactus in c. III. ad Ephes. ubi de cruce exponunt verba Pauli : « Ut possitis comprehendere cum omnibus Sanctis, quæ sit latitudo, et longitudine, sublimitas, et profundum. » Nam latitudo vocatur lignum transversum; sublimitas, pars ligni, ubi est titulus supra transversum; longitudine pars a transverso usque ad terram; profundum, pars ejusdem, que latet sub terra.

(1) Isaï. LIII, 7; Joan. X. 17 et 18; Act. II. 23; III. 18; IV. 27 et 28. — (2) Coloss. I. 20. — (3) Joan. XII. 31 et 32; Phil. II. 7 et 9. — (4) Joan. III. 14 et 15; Galat. VI. 14. — (5) Col. II. 14.

Significat autem ista figura primo totam perfectionem Christianam, ut Augustinus docet: profundum, Fidem; sublimitas, Spem; latitudo, Charitatem; longitudine, Perseverantiam.

Secundo, Christi passionis effectum, nam lignum supremum significat colsum Christi passione apertum, et Deum placatum; lignum sub terram infixum, infernum evacuum, et Diabolum devictum; lignum transversum respiciens Ortam et Occasum, totum orbum terrarum redemptum. Itaque propterea Christum crucifixum adorant coelestia, terrestria, et inferna, ut Nyssenus ducit.

Tertio, duo brachia crucis, sub uno titulo Salvatoris, significant duos populos (inquit Ireneus) sub uno capite Christo inter se connessos, juxta illud Joan. XII : *Ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum* (1).

Addunt Minutius Felix in Octavio, et Ambrosius serm. crucis figuram esse etiam naturaliter salutarem. Nam aves numquam volarent, nisi expansis aliis crucis formam imitarentur : et navis non moveretur, nisi ex malo et antennæ crux fieret : et arator terram non scinderet, nisi ex aratro et stâva crucem faceret ; et rursum aliam ex jugo et temone. Colsum ipsum crucem facit, si lineæ dicantur ab Ortu ad Occasum, ab Aquiloni ad Austrum.

Denique etiam Ægyptiis qui hieroglyphicis characteribus utebantur, crux vitam venturam significabat, ut refert Ruffinus lib. II. hist. cap. 29.

Argumentum tertium, ab inventione crucis, ex qua multiplex testimonium sumitur, quod veneratio ligni crucis Deo placat.

Primo, quod non permisit Deus lignum illud demergi in mare, vel flammis absumi. Quod enim hostes Christianorum conati sunt abolire crucem, ejusque omnia vestigia, patet ex eo, quod altissime crucem sub terram absconderunt, et in loco crucis, Veneris simulacrum; in loco resurrectionis, Jovis; in loco nativitatis, Adonis posuerunt, ut refert B. Hieronymus in epist. ad Paulinum de institutione Monachi. Cur, queso, non cremarunt crucem, cum vellent et possent, nisi quia Deus abstulit illis mentem, ut ad solitum piorum lignum pretiosissimum servaret?

(1) Joan. XII. 32.
Tom. III.

Secundo, quod Deus eo tempore cruce inveniri voluerit, quo tuto poterat coli, nimurum ad initium imperii Constantini; Nam si ante reservata fuisset, regantibus persecutoribus, magis ludibrium quam honore excepta fuisset: Si autem diu post tempora Constantioi fuisset inventa, fraudata fuisset sancta crux debito honore. Tunc igitur primum divina providentia crucem manifestavit, cum primum potuit coli.

Tertio, quia per evidenta miracula demonstratum est esse veram crucem, et proinde crucis inventionem, revelationem ilam esse a Deo. Nam cum tres cruces simul inventae fuissent, nec posset plane crux Domini a crucibus latronum internosci, admotæ fuerunt omnes tres ad mulierem quamdam in extremis agentem, et cum duas priores nihil egissent, tercia admota mulieri, mox illam reddidit sanam. Scribit hoc Rufinus lib. X. hist. c. 8. Socrates lib. I. cap. 43. Theodoreus lib. I. cap. 18. Sozomenus lib. II. cap. 4. et Nicephorus lib. VIII. cap. 29. Nec solum mulierem agraria sanavit, sed etiam mortuum vivum excitavit eodem tempore, ut scribunt Paulinus epist. XI. ad Severum, Severus lib. II. historie sacræ et Sozomenus lib. II. c. 4. qui et viri mortui et mulieris agrotæ meminit.

Neque obstat, quod Ambrosius orat. in Theodosium, et Chrysostomus hom. 84. in Joan. dicunt, crucem Domini ex titulo cognitam, quo carebant alii due. Nam Ruffinus indicat, ex titulo quidem fuisse cognitam crucem Domini, sed non omnino evidenter, quia titulus non erat affixus cruci, sed jacbat prope eam: ideoque, ut nulla remaneret ambiguitas, ad miraculum confugerunt. Nec solum crux miraculo ille claruit, sed etiam clavus quem Helena ad Constantiū misit. De eo siquidem (ut Ambrosius testatur loco citato) Judgei dicebant: « Ecce et clavus in honore est, et quem ad mortem impressimus, remedium salutis est, atque invisibili potestate Dæmones torquet. »

Quarto, quia Helena non ex se incitata est ad crucem Domini querendam, sed divinis admonitione revelationibus. Sic enim testatur Eusebius in Chron. quod Hieronymus Latinum fecit: « Helena Constantini mater, inquit, divinis monitionibus, beatissimum crucis lignum in quo mundi salus peperit, apud Hierosolymam reperit. » Et idem di-

cunt Ambrosius, Ruffinus, Paulinus, Sulpitius, et alii. Ex quo apparel impudens blasphemiam Magdeburgensem, qui Centur. IV. cap. 6, col. 458. Helenam superstitionem vocant, quia Hierosolymam petiit, ut lignum crucis inveniret, quam tamen sancti Patres omnes mirifice laudant, et Spiritu sancto inspirante dicunt, eam crucis lignum quasi-visse. Ipsam vero historiam licet celeberrimam conatur Magdeburgenses dubium reddere Cent. IV. cap. 43. col 4438 et 4439. duabus conjecturis. Prima est, quia Ambrosius est antiquissimus omnium, qui eam historiam referunt: sed illius orationem in Theodosium, ubi hoc habetur, Erasmus non recipit, ut germanam. Secunda, quia Eusebius lib. III. de vita Constantini, de Helena multa narrat, et de repurgatione montis Calvariae, et tamen non meminit inventionis crucis.

Ad primam dico primo, non existare talem Erasmi censuram, immo ipsi Magdeburgenses Centur IV. cap. 13. in vita Ambrosii, ex iudicio Erasmi hanc orationem Ambrosio tribuunt. Ex quo perspicere potes verum contentiam.

Dico secundo, si exstaret, non esse Erasmus divinum oraculum, cui necessario credit debeat, quando nulla maffert rationem.

Dico tertio, falsum esse, quod Ambrosius sit antiquissimus eorum, qui hanc historiam referunt; nam Sulpitius, Paulinus, Ruffinus, Hieronymus, Chrysostomus, qui eamdem relictant, aequales Ambrosii dici possunt, cum eodem tempore vixerint, licet Ambrosius esset fortasse paulo senior. Deinde eamdem recitat Cyrus Hierosolymitanus, Ambrosio antiquior, in epist. ad Constantium Augustum: item Constantinus ipse, Ambroso similiter antiquior, ejusdem meminit in epist. ad Macharium, quam refert Eusebius lib. III. de vita Constantini, ubi sic habet:

« Tanta est Dei nostri benignitas, ut nulla verborum officia presenti miraculo digna esse queant. Hoc enim admirationem omnem, stoporemque præterit, indicium tormenti sacratissimi, tot annis humo sepultum, usque dum interfecto communis hoste, liberis familiæ apparuit, ignorari etc. » Ibidem addit, novis miraculis fidem esse declaratam.

Ad secundam objectionem dicimus, Eusebius in Chronico hujus rei minimevisse de hac re mentionem, quia res erat notissima omnibus, et satis putabat esse, quod eam

attigisset in litteris Constantini. Huic inventioni sanctæ crucis addi potest inventio saec. lanceæ, qua divina revelatione reperta est Antiochiae, anno Domini 1098 et insigni miraculo nobilitata. Vide Gulielmum Tyrillum lib. VI. de bello sacro, Paulum Eminentium lib. IV. de rebus gestis Francorum, et Dodechinum Mariani Scotti continuatorem in Chronicone anni 1100.

Argumentum quartum, a testimonio veterum, qui passim referunt, quanto desiderio tenerentur fideles habendi, aut certe videndi particulas verae crucis, quod ad magnum crucis honorem pertinere nemo ignorat. In primis B. Cyrillus Hierosolymitanus cateschi 10. et 43. dicit, ex ligno crucis Hierosolymis invento totum mundum repletum; plurimis inde particulas petentibus et imperfabantibus Constantinus particulam crucis statuus sua inseruit, quam Constantinopoli collocavit, existimans per eam crucis particulam totam urbem custodiendam, ut referunt Socrates lib. I. cap. 43. et Eutropius, sive Paulus Diaconus, qui multa addidit Eutropio lib. XI. rerum Romanarum. Gregorius Nyssenus in vita Macrine sororis, scribit, eam gestare solitam ad colum crucem argenteam, cui inserta erat particula verae crucis.

Paulinus epist. 12. ad Severum, scribit, se mittere, tamquam sumnum donum, particulam crucis veræ, auro inclusam. Idem etiam natali decimo S. Felicis, scribit, se restinxisse incendum maximum ostensa particula crucis, quod nulla arte extingui poterat.

Ipse, inquit, domum rumeans, modicum, sed [grande salutis.] De crucis æternæ sumptum mihi fragmine lignum Promi, tenensque manu adversus procul ingero [flammis etc.]

Chrysostomus hom. quod Christus sit Deus, scribit, eos qui potuerant potiri particula crucis, auro inclusam servare, ac inde se valde ornari et custodiri, merito credere. Evagrius lib. IV. hist. cap. 26. et Procopius lib. II. de bello Persico, narrant, Apamea fuisse particulam sancte crucis, quam sibi ostendi populus voluit, cum civitas diu obessa jam capienda videretur, ut nimis compelta cruce Domini, alacris morerentur. Sed cum ab Episcopo crux illa ostenderetur semel, et iterum, et tertio, efful-

sisse semel, et iterum, et tertio splendidum ignem, non combruentem, sed lucentem, quo territi hostes, obsidionem solverint. Gregorius lib. VII. epist. 126. ad Recaredum Regem Visigothorum, mittit crucis particulam, ut exsimium munus.

Ambrosius oratione in Theodosium, loquens de clavo inserto ab Helena galea Imperatoris: « Sapienter, inquit, Helena egit, qua crucem (particulam videlicet crucis, nimurum clavum unum) in capite Regum levavit, ut crux Christi in Regibus adoretur. »

Hieronymus in Psal. XC VIII. exponit de cruce, illud: *Adorate scabellum pedum ejus.* Et in epist. 17. ad Marcellam, dicit: « Ergo erit illa dies, quando nobis licet speluncam Salvatoris intrare, crucis deinde lambere lignum illud, id est, crux. Num etsi Calvinus, Musculus, et alii quoq[ue] referunt in sua catena ad hunc locum Marloratus, negent hic agi de cruce, ac velint hunc esse horum verborum sensum: *Tunc apparebit signum Filii hominis,* id est, *tunc apparebit Filius hominis tam manifeste,* ac si edito signo in se omnium oculos convertisset: omnes tamen veteres ad unum exponunt de cruce: ita Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, Beda in cap. XXIV. Matthaei: item Cyrilus cateschi 43. et Augustinus serm. 430. de tempore. Ecclesiæ quoque canit in festo inventionis:

« Hoc signum crucis erit in celo, cum Dominus ad judicandum venerit. » His addit Sybillæ carmen, quod habetur lib. VI. carminum Sybillinorum, prope finem.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit.

Argumentum quintum, ab exaltatione crucis. Constat enim ex Paulo Diacono, Zonara, et Cedreno in vita Heraclii, Heraclium in recuperatione crucis, quam Persæ ex Hierosolymis abstulerant, divinitus adjutum, ita ut etiam de celo Deus lapidibus grandinis pugnaret contra Persas, ut olim fecerat cum Josue. In ipsa etiam restituzione crucis in suum locum, miracula quædam contingunt, ut referat Siegeritus in chronicone anni 631. Unde etiam festum institutum testantur Otho Frisingensis lib. V. c. 9. Beda et Ado in martyrologio.

Argumentum sextum, si locus, in quo Argelus stetit, terra sancta est, Iosue cap. V. Exod. III. cur non magis crux, ubi stetit Christus? Si sudaria et semicinctus Pauli honorabatur propter contactum, cur non magis crux Christi sanguine respersa? Si Sacra menta honorantur, quia instrumenta

gratiae, cur non crux, quæ instrumentum est redēptionis?

Jam vero de imagine Crucis habemus primum testimonium Matth. XXIV: *Tunc apparet signum filii hominis in celo* (!); ex qua apariione miro modo venerabile reddetur signum illud, id est, crux. Num etsi Calvinus, Musculus, et alii quoq[ue] referunt in sua catena ad hunc locum Marloratus, negent hic agi de cruce, ac velint hunc esse horum verborum sensum: *Tunc apparebit signum Filii hominis,* id est, *tunc apparebit Filius hominis tam manifeste,* ac si edito signo in se omnium oculos convertisset: omnes tamen veteres ad unum exponunt de cruce: ita Origenes, Chrysostomus, Hieronymus, Hilarius, Theophylactus, Euthymius, Beda in cap. XXIV. Matthaei: item Cyrilus cateschi 43. et Augustinus serm. 430. de tempore. Ecclesiæ quoque canit in festo inventionis:

« Hoc signum crucis erit in celo, cum Dominus ad judicandum venerit. » Sybillæ etiam lib. VI. in fine :

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit. Nec te terra capit, sed cœli tecta videbis, Cum renovata Dei facies ignita micabit.

Et quidem Thomas Waldensis tom. III. tit. 20. cap. 458. non omnino improbabiliter dicit, ipsum veram crucem ligneam, quæ nunc divisa est in multis particulas, tunc reformatam, et colligandam, et apparitur in celo. Nam id videntur asserere Sybillæ et Chrysostomus in serm. de cruce et latrone; nec alii Patres contradicunt.

Negre obstat illud Ecclesiæ: « Hoc signum crucis erit in celo. » Nam etiam vera crux dei potest signum crucis, id est, instrumentum habens figuram crucis. Sed si hoc non admittatur, saltem imago crucis lucida in celo apparebit ex aere, vel igne condensato, ut Abulensiæ et Jansenius, et alii docent.

Hinc autem multiplex argumentum ducitur, ad probandum honorem crucis; Num

(1) Matth. XXIV, 30.

primo honorabilis est crux, quia ab ipso Christo vocatur signum ejus, id est, vexillum Christi : si enim vexillum Imperatoris milites adorant, ut patet ex Sozomeno lib. I, hist. cap. 4, cur vexillum Christi non adorabitur? Secundo honorabilis est, quia in celo apparebit, loco nimirum sublimi et honorifico. Tertio, quia manibus Angelorum feretur, ut Augustinus docet sermon. 130. Quarto, quia splendebit clarius Sole : quod probant Augustinus et Chrysostomus; quia tunc apparebit, et conspicietur ab omnibus, quando Sol, et Luna, et stelle obscurate fuerint, ut patet in Matth. cap. XXIV.

Argumentum secundum sumi potest a testimonio sacrum Conciliorum. Nam Synodus VI. can. 73. Synodus VII. act. ult. et Synodus VIII. act. item ult. canones edidunt de veneratione crucis.

Tertium argumentum ab us et testimonio veterum. Justinus in Apologia secunda: « Signa, inquit, et nota, que apud nos sunt, hujus rei (crucis) virtutem declarant. » Tertullianus in Apologetico cap. 16. objectioni Gentilium respondet de adoratione crucis lignae; Idem facit Minutius in Octavio. Ex quo apparet, ab ipso Ecclesie exordio, etiam ante crucis vere inventionem Christianos solitos habere, et venerari crucis imaginem. Origenes lib. VI. in epist. ad Romanos, dicit crucis figuram ante oculos positam, si attente consideretur, valere ad depellendam omnem tentationem.

Constantinus Magnus labarum in formam crucis rededit, ut patet ex Eusebio lib. IX, cap. 9. hist. et ex lib. I. de vita Constantini. Quia vero labarum adorabatur, numquam Constantinus crucem in labro posuisse, si putasset, esse idolatriam venerari crucem: Imo Sozomenus lib. I, cap. 4. hist. scribit, ideo Constantimum vertisse labarum in crucem, ut milites assuererent crucem venerari.

Dices, etiam ante Constantini tempora labarum habuit formam crucis, ut Tertullianus in Apologetico cap. 16. Justinus in II. Apologia, et Minutius in Octavio testantur.

Respondeo, labarum ante Constantini tempora habuisse quamdam crucis similitudinem, quia erat velum in ligne suspensum, non tam proprie crucis figuram habuisse, nisi tempore Constantini. Idem Constantinus, ut refert Eusebius lib. I. de vita Constantini, Romae devicto Maxentio, in loco celeberrimo erexit crucem cum his verbis: « Hoc saluta-

re signum. » Et rursum in manu dextera statuae sue crucem apponit jussit cum his verbis: « Hoc uno verete fortitudinis signo urbem vestram liberavi etc. » Idem etiam decreto cavit, ne deinceps ulli facinorosi cruci affigerentur, ut crux non amplius horro, sed amori et venerationi omnibus esset, ut scribit Sozomenus lib. I, cap. 8. et Augustinus sern. 48. de verbis Domini. Et e contrario in pecunias, quas omnes amant, crucis figuram excudi jussit, ut ibidem Sozomenus referat.

Constantini pietatem imitatus Theodosius, prohibuit ne crux humili scuperetur, vel pingeretur, ne sacram signum pedibus calcaretur: ita enim habetur lib. I. Codicis, tit. 8. L. Cum sit nobis. Quod testimonium ex Petro Crinito lib. IX, cap. 9. adversarii corrupte citant, quasi Theodosius prohibuerit imaginem crucis sculpti, vel pingi.

Theodosium secutus Arcadius filius, auream monetam cum signo crucis eudi jussit, teste Prospero de predictionibus et promissionibus part. 3. cap. 34.

Tiberius quoque optimus Imperator, Theodosii legem sequens, cum vidisset in palatio humi crucem in marmore incisam, mox ergi jussit, dicens: « Cruce Domini frontem et pectus munire debemus, et nos eam pedibus terimus? » testis Paulus Diaconus lib. XVIII. rerum Roman. Ubi etiam addit, sub illo marmore repertum ingentem thesaurum amplius centum milium aureorum, in remuneracionem videlicet pietatis tam religiosi Principis.

Constantini tempore scripsit Lactantius Carmen de cruce, in quo inter cetera legitimus:

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora.

Non diu postea Athanasius quest. 16. ad Antiochum reddidit causam, cur Christiani facient et colant potius imagines crucis, quam lanceas, vel spongias; quia videlicet si Ethnici dicant nos colere lignum, mox duobus lignis crucis disjunctis figuram crucis destruimus, nec amplius veneramus.

Joannes Chrysostomus in supplicationibus argenteas cruces cum ardentibus facibus praeferriri jubebat, ut Socrates lib. VI, cap. 8. et Sozomen. lib. VIII, c. 8. testatur. Idem etiam Chrysostomus in lib. quod Christus sit Deus, dicit, suo tempore crucis figuram omnibus in locis depingi solitam, in urbibus, in

domibus, in cubiculis, in vasibus, in soliditudine, in montibus etc. Augustinus tractat. 36. in Joan. et in Psal. XXXVI: « Quia tantum, inquit, honorem tributus supplicio suo, quid servat fidelibus suis? » Cyrilus lib. VI. in Julianum, respondet Juliano reprehendenti Christianos, quod lignum crucis adorarent, ejusque figuram ante domos suas depingentes. Rufinus lib. II, cap. 29. hist. testatur, apud Aegyptum, cum ad fidem converterentur Aegypti, ubique fuisse depicta crucis loco thoracis Serapidis, quem Ethnici venerabantur. Beda lib. I. hist. Angl. cap. 23. scribit, Augustinum a B. Gregorio missum ad Anglorum conversionem, crucem argenteam, et imaginem Christi in tabula depictam pro vexillo prestatum. Ipse etiam Gregorius lib. VII, ep. 5. de crucis veneratione loquitur. Leo sern. 8. de passione Domini: « Pulchra specie, inquit, triumphi sui trophæum, et invictissimæ patientie signum salutis adorandum populis omnibus inferebat. »

Sedulus in carmine Paschali:

Pax crucis ipse fuit, violentaque robora membris illustrans propriis, ponam vestiyit honore, Supplicium dedit signum magis esse salutis, Ipsaque sanctificans in se tormenta beavit: Nove quis ignorat speciem crucis esse colendam, Que Dominum portavit ovans etc.

Argumentum quartum ab apparitione, et miraculis crucis. Primo, apparuit Constantino crux lucidissima in aere cum illis verbis: *ετοντρω νυχι*, id est, in hoc vince: refert Eusebius lib. I. de vita Constantini. Ubi etiam addit, se id accepisse ab ipso Constantino jurante rem ita se habere. Neque apparuit illi crux in somno, ut Sozomenus lib. I, cap. 3. et Paulus Diaconus lib. XI. rerum Roman. dicunt; sed plane vigilanti, et iter facienti cum toto exercitu, ut Eusebius dicit.

Porro non frustra dictum esse Constantino: *In hoc signo vincere*, apparebat ex victoriis Constantini, nam lib. II. de vita Constantini scribit Eusebius, in præliis jussisse Constantium semper deferri labarum cruce insignitum ad eam partem agminis, quæ magis laborabat; et quo cumque labarum accessisset, mox etiam victoriam sequi solitam. Addit ibidem, eum, qui labarum deferebat, cum metu hostium irruentium reliquisset labarum, continuo necatum esse: qui autem illud de manu abjicientis suscepit, numquam

feriri potuisse, etiam innumerabilia propterea in illum conjecta fuissent; omnia enim (mirabile dictu) in hasta crucis infigebantur.

Secundo, apparuit crux lucidissima supra montem Olivetum tempore Constantini Imperatoris, de qua apparitione existat epist. Cyrilii Hierosolymitanus ad Constantium.

Tertio, apparuit tempore Juliani Apostata, qui jam persequebatur, ut narrat Gregorius Nazianzenus oral. I. in Julianum. Nam cum Julianus inspiciter exta pecudum aruspici gratia, invenit crucem coronatam; et quidam aruspices periti, ut refert Paulus Diaconus in ejus vita, dicebant significari religionem Christianam, que crucem venerabantur, fore perpetuam, nec posse vinci a Juliano. Adulatores autem ejus dicebant, significari angustias, et quasi carceres crucis; sed eventus priorem sententiam veram ostendit. Edem tempore, cum Judei, Juliani jussu extrusere vellent templum in Hierosolymis in dedecus crucifixi, apparuit rursum in aere circulus ingens lucidus, crucem splendidissimam ambiens; et praeterea in vestibus fere omnium hominum ejus loci apparuerunt crucis quasi summo artificio elaboratae, ut scribit idem Nazianzenus or. 2. in Julian.

Quarto apparuit crux in aere tempore Arcadii, cum Imperator bellum suscepit, profide contra Persas, Christianorum persecutores, in quo bello divinitus adjutus fuit: testatur hoc B. Prosper in lib. de promissionibus divinis part. III, cap. 34.

Quinto, apparuerunt crucis in vestibus hominum tempore Leonis Icomonachi, cum hereticis contra imagines sacras insaniens, ut testatur Paulus Diaconus in vita Leonis Icomonachi. Ad hoc genus referri potest apparitione crucis in Anglia in arbore, anno 1359, de qua vide Alanum Copum.

Præter has apparitiones miracula sine numero per crucis figuram effecta referri possent. Insigne est illud Hilarionis, quod refert B. Hieronymus factum apud Epidaurum. Nam cum mare egredieretur terminos suos, et periculum esset, ne civitatem obrueret, Hilarion in littore tres cruces pinxit. Mare autem cum eo pervenisset, copio intumescere, et in magnam altitudinem instar muri eiusdem excrevit sursum versus, quasi fremens et indignans, quod progrederi ulterius prohiberetur, tandem crucis virtuti cedens, fluctus suos in seipsum retrorsit. Multa quo-

que miracula facta narrat Beda lib. III, cap. 2. histor. Anglor. per ligneam crucem, ab Oswaldo Rege sancto erectam, ac illud omnium primum, quod ipse cum paucis contra innumerabiles hostes pugnavit, et vicit.

Argumentum ultimum a ratione. Nam signa rerum sanctorum sancta, et venerabilia sunt, ut supra ostendimus : certe qualibet crux sancta et venerabilis est, quia gerit imaginem Christi crucifixi, id est, Christi in ipso opere redemptiois occupati, quo nihil sanctius cogitari potest.

CAPUT XXIX.

De signo Crucis.

Restat signum crucis, quod in fronte, vel in aere pingitur, vel super quascumque res digitu exprimitur. Quod signum sacrum esse et venerabile, Primo ostendi potest ex figuris Testimenti veteris. Nam sanguis agnus in postibus domorum, de quo Exodi XII. nihil aliud significabat, nisi signum crucis in frontibus Christianorum, Augustino teste in lib. de catechizandis rudibus cap. 20. Item illud Tau, quod Ezechielis cap. IX. jubetur describi in frontibus gementium, apertissime signum crucis, quod in fronte potissimum pingimus, indicabat, teste Cypriano in lib. adversus Demetrianum, et Hieronymo in commentario Ezechielis. His addit illud Apocalyp. XIV : *Habentes nomen ejus, et nomen Patris ejus in frontibus suis;* id est, signum crucis. Item illud Apocalyp. VII : *Noite nocere terra, et mari, neque arboribus, quoadusque signenus servos Dei nostri in frontibus eorum* (1). Hoc enim signum, esse signum crucis, docent *Ecumenici*, Beda, Anselmus et Rupertus in hunc locum. Jacob quoque cum cancellatis manibus benedixit filii Joseph, Gen. XLVIII. significavit, fore aliquando tempus, quo benedictiones signo crucis fierent.

Secundo, probatur ex testimonio veterum, qui primi quingentis annis floruerunt. Dionysius c. 4. 5. et 6. Ecclesiast. hierarch. dicit, in omnibus Sacramentis adhiberi signum crucis. Justinus quest. 418. respondet Gen-

tibus querentibus, cur Christiani ad Orientem orarentur : et dicit, causam esse, quia Deo danda sunt meliora : « Sicut etiam, inquit, dextera potius, quam sinistra signum crucis exprimitur, cum aliqui beneficimus. » Hypolitus quidam scriptor vetustissimus, et Apostolis familiaris, cuius librum citat Palladius in histor. Lausiaca, cap. 148. scribit, virginem quamdam signo crucis munitam ex propositulo illassem evasisse.

Tertullianus ita loquitur lib. de Corona militis : « Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum et exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubicula, ad sedilia, quandocumque nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. » Idem habet lib. II. ad uxorem, et in principio Scorpaci.

Cyprianus lib. IV. epist. 6. in fine : « Munierat frons, ut signum Dei incolume servetur. » Et libro de unitate Ecclesie, ultra medium, dicit, Oziam lepra in fronte percussum, offeso Domino, in qua parte corporis signantur, qui Dominum promerentur. Et libro de lapis, in principio : « Frons signum Dei pura, Diaboli coronam ferre non potuit, coronas se Domini reservavit. »

Cornelius Papa in epist. ad Fabianum, quae est apud Eusebium lib. VI. hist. cap. 33. dicit, Novatianum a Daemonio arreptum, quod non receperisset in fronte signaculum Christi.

Origenes in Exodi cap. XV. hom. 6. sic ait : « Timor et tremor cadunt super eos (Dæmones) cum signum in vobis videntur crucis fideliter fixum etc. » Gregorius Neosasiensem sepe usum signo crucis contra Dæmones, testatur Gregorius Nyssenus, in ejus vita. Lactantius lib. IV. cap. 26. dicit, Christum eis omnibus prodesse, qui signum crucis in fronte conscriperint.

Cyrillus catechesi 4 : « Non pudeat, inquit, nos crucis Christi. Quod si aliquis id oculum, tu manifeste signa te cruce in fronte. » Et infra : « Fac autem hoc signum, et manducans, et bibens, et sedens, et stans, et loquens, et ambulans, et in summa in omni negotio. » Idem repetit catechesi 13.

Athanasius lib. de incarnatione Verbi : « Signo crucis omnia magica, inquit, compescuntur etc. »

Basilus lib. de Spiritu sancto, cap. 37.

(1) Apoc. XIV, 1; VII, 3.

CAPUT XXIX.

263

inter primas Apostolicas traditiones ponit, signare se signo crucis. Gregorius Nazianzenus orat. I. in Julianum, diei, etiam milites in mensa signum crucis adhibere solitos. Chrysostomus hom. 55. in Matth. cap. 12. signo crucis omnia Sacraenta perfici docet. Et hom. quod Christus sit Deus, plurima de gloria hujus signi, et eloquentissime persequitur.

Ephrem lib. de penit. cap. 3 : « Pingamus, inquit, in januis, atque in frontibus nostris, et in ore, et in pectore, atque in membris omnibus vivificum signum. Armemur insuperibili hac Christianorum armatura. » Item lib. de armatura spirituali, cap. 2 : « Scuti viae crucis signo teipsum muni ; validissima enim armatura est. » B. Antonius, ut refert Athanasius in vita eiusdem Antonii, contra omnes terrores jubebat solo crucis signaculo tutos esse Monachos. Palladius in hist. Lausiaca, cap. 2. scribit, sanctum senem quemdam cum vidisset in puto aspidem, signo crucis munivisse putum illum, ac deinde sine timore haussisse aquam, et bibisse. Theodoreetus in histor. religiosa, passim meminit crucis, et virtutis eius.

Ambrosius ser. 43. hortatur, ut omnia opera a signo crucis incipiamus. Et serm. 90 recitatur verba sancte Agnetis dicentis : « Posuit signum in faciem meam, ut nullum prater eum amatorem admittam. » Id enim est signum crucis, quo dedicamus Deo. Hieronymus in epist. ad Demetriadem : « Clavida cubiculum pectoris, crebro signaculo crucis munias frontem tuam. » Item ad Eustochium : « Ad omnem incessum manus signo crucis, et deinde Christianum effectum eadem signo incantationes Judeorum destruxisse. Nazianzenus orat. I. in Julianum, scribit, ipsum Julianum, licet Ethnicum, cum spectra quedam videret, dum necromantici sua mysteria operarentur, signo crucis seipsum muniisse, et mox spectra omnia evanuisse. Nyssenus in vita Gregorii Thaumaturgi, scribit, Diaconum ejus, signo crucis munitum, evixisse noctu incolumem ex balneis inter innumerabilia spectra, ex quibus halie nemo unquam vivus exierat eorum, qui noctu intraverant.

Athanasius in vita Antonii : Hieronymus in vita Pauli primi Eremitae ; Theodoreetus lib. V. hist. cap. 21. et Gregorius lib. III. Dialog. cap. 7. multa scribunt miracula, quae ad solum crucis signum Deus fecit, ac potissimum in Dæmonum expulsione. Palladius in histor. Lausiaca, cap. 54. scribit, quemdam signo crucis munitum in mediis flammis longo tempore illesum permansisse. Theodoreetus in vita sancti Juliani, et in vita sancti Marcianni, scribit, ab utroque suo tempore signo crucis ingentes dracones occisos. Item in vita sancti Aphraatis, et sancti Macedonii, et sancti Petri, et aliorum, scribit, eos signo crucis variis morbos curasse. Quod idem Sulpitius in vita beati Martini ; Hieronymus in vita Hilarionis ; Augustinus

Prudentius in hymno ante somnum :

Fac cum vocante somno
Castum petis cubile

Frontem, locumque cordis
Crucis figura signet.
Crux pellet omne crimen.
Fugient cruce tenebrae.
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.

Paulinus natali 8. S. Felicis :

Nos crucis invicta signum, et confessio munit,
Armaticae Deo mentem, non querimus armis
Corporis, et quamquam membris videamur iner-
[mes,
Arma tamen gerimus, quibus et sub pace serena
Contra incorporos animis decernimus hostes.

Tertio, probatur ex miraculis signo crucis facilius. Tertullianus initio Scorpaci dicit, Christianos signando, vel adjurando non solum Christianos, sed etiam Ethnici sepe prodessere. Lactantius lib. IV. c. 27. dicit presente Christiano, qui crucem fronte signaverat, Diabolum non ausum Imperatori poscenti responsa dare. Epiphanius haeresi 30. scribit, quemdam Josephum nondum Christianum signo crucis Dæmones expulisse, et deinde Christianum effectum eadem signo incantationes Judeorum destruxisse.

Nazianzenus orat. I. in Julianum, scribit, ipsum Julianum, licet Ethnicum, cum spectra quedam videret, dum necromantici sua mysteria operarentur, signo crucis seipsum muniisse, et mox spectra omnia evanuisse. Nyssenus in vita Gregorii Thaumaturgi, scribit, Diaconum ejus, signo crucis munitum, evixisse noctu incolumem ex balneis inter innumerabilia spectra, ex quibus halie nemo unquam vivus exierat eorum, qui noctu intraverant.

Athanasius in vita Antonii : Hieronymus in vita Pauli primi Eremitae ; Theodoreetus lib. V. hist. cap. 21. et Gregorius lib. III. Dialog. cap. 7. multa scribunt miracula, quae ad solum crucis signum Deus fecit, ac potissimum in Dæmonum expulsione. Palladius in histor. Lausiaca, cap. 54. scribit, quemdam signo crucis munitum in mediis flammis longo tempore illesum permansisse. Theodoreetus in vita sancti Juliani, et in vita sancti Marcianni, scribit, ab utroque suo tempore signo crucis ingentes dracones occisos. Item in vita sancti Aphraatis, et sancti Macedonii, et sancti Petri, et aliorum, scribit, eos signo crucis variis morbos curasse. Quod idem Sulpitius in vita beati Martini ; Hieronymus in vita Hilarionis ; Augustinus